

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Miljoenennota 2004: bezuinigen omdat het moet?

Went, R.C.P.M.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Went, R. (2003). Miljoenennota 2004: bezuinigen omdat het moet? Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Miljoenennota 2004: bezuinigen omdat het moet?

door Robert Went

(gastonderzoeker aan de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam)

Het kabinet van CDA, VVD en D66 wil de komende jaren een recordbedrag bezuinigen en de lonen op de nullijn zetten. ‘Dat moet om weer perspectief te bieden op een gezonde economie’, zeggen Balkenende en Zalm. Maar is dat wel zo? Vijf drogedenen.

1. Europa?

Alle linkse partijen in de Kamer hebben er al op gewezen: het kabinet wil het braafste jongetje van de Europese klas zijn door het financieringstekort op 2,4 procent te houden. Zalm, die in de Europese Unie landen als Duitsland en Frankrijk op hoge toon de les leest omdat zij niet genoeg bezuinigen, beroept zich daarbij op het zogenaamde ‘Stabiliteitspact’, waarin staat dat de eurolanden hun begrotingstekort tot minder dan 3 procent moeten terugdringen.

Dit verdrag is vanaf het moment dat het tijdens een Europese top in Amsterdam in 1997 als ‘Pact voor groei en stabiliteit’ werd gelanceerd echter door veel economen bekritiseerd als een onzinnig en onnodig keurslijf. En niemand minder dan EU-voorzitter Prodi doopte het verdrag enige tijd geleden ‘stupiditeitspact’, omdat het leidt tot ‘pro-cyclisch’ beleid: extra bezuinigingen in tijden van crisis, waardoor de crisis nog erger wordt. Zelfs het IMF vindt het daarom niet onverstandig dat Europese landen hun tekort tot meer dan 3 procent laten oplopen. Maar het kabinet Balkenende II wil daar niet aan meedoen en gaat extra bezuinigen om het tekort op 2,4 procent te houden.

Het gevolg van deze politieke keus is dat de groei geremd wordt en de werkloosheid in ons land verder zal oplopen tot 540.000 personen in 2004. Maar ook voor andere EU-landen heeft dit consequenties, want door te bezuinigen op het moment dat in andere landen extra uitgaven worden gedaan om de economie te stimuleren, ondergraaft de Nederlandse regering de inspanningen van haar collega’s in Duitsland, Frankrijk en Italië. Fijn voorbeeld van Europese solidariteit, waarmee het verdrag is verworden tot ‘pact voor stagnatie en instabiliteit.’

2. Te lage winsten?

Volgens het kabinet zijn de loonkosten in ons land de afgelopen jaren gierend uit de hand gelopen, met als gevolg dat de winsten lager zijn geworden. In de Miljoennnota en de tegelijkertijd verschenen *Macro Economische Verkenning 2004* van het Centraal Planbureau (CPB) wordt hierbij gewezen op de stijging tot 86 procent in 2003 van de arbeidsinkomensquote (AIQ), waarmee wordt aangegeven welk deel van het nationaal inkomen naar de factor arbeid gaat.

De kapitaalinkomensquote (KIQ) zou dan dus gedaald zijn tot $(100-86=)$ 14 procent, maar de vraag is hoe erg dat is. Ruim 30 jaar geleden liet econoom Wiemer Salverda al in een inmiddels roemrucht artikel in het *Tijdschrift voor Politieke Economie* zien dat de KIQ met vreemde definities – zo worden de winsten op aardgas niet meegeteld – kunstmatig omlaag geschroefd wordt om ‘aan te tonen’ dat de winsten te laag zijn.

Uit internationale vergelijkingen blijkt echter dat het allemaal erg meevalt met de vermeende geringe winstgevendheid van de bedrijven in Nederland. Zo publiceerde de Europese Commissie voordat de nieuwe kabinetsplannen bekend werden statistieken waarin het loonaandeel in het nationaal inkomen voor alle EU-lidstaten op dezelfde manier berekend is. En die cijfers laten zien dat in ons land al ruim veertig jaar een kleiner deel van het nationaal inkomen naar de werkenden gaat – en dus een groter deel naar de winst – dan gemiddeld in de EU, de VS en Japan (zie tabel 1)

Tabel 1: Het loonaandeel in het nationaal inkomen

Periode	Nederland	EU	VS	Japan
1961-1970	68,0	72,9	70,4	72,3
1971-1980	73,2	74,4	70,6	76,7
1981-1990	66,7	72,4	69,4	73,5
1991-2000	65,4	69,2	68,0	70,3
2001	65,8	68,6	68,2	70,3
2002	66,3	68,5	67,1	69,3
2003	66,6	68,3	67,6	67,8
2004	66,4	68,1	67,3	67,1

Bron: European Commission, *Statistical Annex of European Economy, Spring 2003, p. 74-75.*

3. Meer groei?

De redeneringen van het kabinet worden nagenoeg absurd wanneer betoogd wordt dat het nodig is te bezuinigen en de lonen te matigen om de economische groei te stimuleren. Want zoals ieder gewoon mens zonder economische scholing onmiddellijk snapt, leiden geringere overheidsuitgaven en gematigde lonen ertoe dat de mensen in het land minder gaan uitgeven, waardoor ... de economie minder groeit. Dit mechanisme wordt duidelijk beschreven in de *Macro Economische Verkenning 2004* van het CPB, want daarin wordt voorspeld (p. 65) dat de particuliere consumptie dit jaar gelijk zal blijven. En daar wordt aan toegevoegd dat sinds de recessie van begin jaren tachtig – toen de particuliere consumptie zelfs afnam – zo'n lage groei niet meer is voorgekomen. Dat de consumptie (nog?) niet afneemt, komt omdat mensen meer geld gaan lenen, want de reële inkomens van velen zullen dit en volgend jaar dalen. Dat is overigens een mooi voorbeeld van de dubbele moraal van het kabinet. Als burgers meer geld lenen om meer spullen te kunnen kopen, is dat goed voor de economie. Maar de overheid moet dat vooral niet doen, want dat is juist slecht voor de economie.

Hoe de consumptie zich ontwikkelt, is het meest bepalend voor de vraag of de economie al dan niet groeit. Maar de groei kan ook van andere kanten komen. Helaas, ook daarover heeft het CPB echter niks positief te melden. De overheidsconsumptie draagt natuurlijk niks aan de groei bij, want door de bezuinigingen neemt die juist af. De voor ons land altijd belangrijke export neemt slechts mondjesmaat toe, omdat de wereldeconomie stagneert terwijl ook nog eens de eurokoers omhoog is gegaan ten opzichte van de dollar, zodat exportproducten voor niet-eurolanden duurder zijn geworden. En ook van de investeringen zal de economische groei niet komen, want het CPB constateert (p.74) dat dit jaar voor het derde opeenvolgende jaar de investeringen in vaste activa *krimpen*.

Het netto-resultaat is dat het bruto binnenlands product dit jaar met 0 procent en volgend jaar met 1 procent zal 'groeien', mits een aantal bij die prognoses gemaakt aannames over de dollarkoers, de ontwikkeling van de wereldhandel, en de groei van de wereldeconomie (om er een paar te noemen) uitkomen. Terwijl andere EU-lidstaten de overheidsuitgaven opvoeren om de economie te stimuleren, verergert het Nederlandse kabinet de recessie. Een Britse ex-staatssecretaris introduceerde ooit de term 'sado-monetarisme' voor de kennelijke overweging achter dit soort beleid: het geeft niet of het helpt, als het maar pijn doet.

4. De staatsschuld?

Ondanks de bezuinigingen van het kabinet neemt volgens de prognoses van het CPB de staatsschuld (of 'EMU-schuld') van ons land de komende jaren weer toe, van 52,4 procent

vorig jaar via 53,5 procent dit jaar naar 54,3 procent in 2004. Van de Europese Unie mag die schuld niet hoger zijn dan 60 procent, dus als dat nog even zo doorgaat zal Zalm vermoedelijk gaan pleiten voor nieuwe bezuinigingen om aan die Europese eis te kunnen blijven voldoen. Maar dat is een schiet-in-eigen–hoofd scenario, want de schuld loopt juist mede op ... door de bezuinigingen.

Dat zit zo. Omdat absolute bedragen weinig zeggen wordt de staatsschuld weergegeven als percentage van het nationaal inkomen. Dat betekent dus ook dat die schuld vanzelf minder wordt zolang de economie meer groeit dan de overheidsschuld, en zelfs bij een geringe reële economische groei vermindert als de prijzen in dat jaar stijgen. Omdat de prijzen als gevolg van het straffe anti-inflatiebeleid van de Europese Centrale Bank (ECB) met niet meer dan 1,5 procent stijgen en de reële economische groei mede als gevolg van het kabinetsbeleid wordt afgekeld, neemt de staatsschuld dit en volgend jaar dus ondanks de bezuinigingen toe. Als in reactie daarop nog meer wordt bezuinigd, dreigt een spiraal naar beneden van economische krimp en oplopende staatsschulden.

5. Te hoge lonen?

Volgens de regering en ondernemersorganisaties is de export-positie van Nederlandse bedrijven de afgelopen jaren sterk verminderd, doordat de loonkosten per eenheid product sterker zijn gestegen dan in de ons omringende landen. Voor die afgenomen exportgroei zijn ook andere redenen (zie punt 3), maar op de claim dat de loonkosten hiervoor verantwoordelijk zijn, is bovendien veel af te dingen. De Delftse economen Alfred Kleinknecht en Ro Naastepad onderzochten (*ESB*, 6-9-2002) hoe de arbeidskosten per eenheid product ('apep') van Nederlandse bedrijven zich de afgelopen veertig jaar hebben ontwikkeld ten opzichte van de belangrijkste concurrenten. Uit die berekeningen blijkt dat de Nederlandse arbeidskosten per eenheid product in de jaren negentig daalden met 1,4 procent als gevolg van loonmatiging en – vooral – de lagere wisselkoers. Zij berekenen bovendien dat de daling van de relatieve loonkosten in de jaren tachtig en negentig niet tot een vergroting van het exportmarktaandeel heeft geleid, maar tot een daling van 8,5 (jaren zeventig) naar 7,4 (jaren tachtig) en 6,9 procent (jaren negentig).

Deze uitkomst ondergraaft de claim dat de loonkosten gematigd moeten worden om de exportpositie te verbeteren. In *Het Financieele Dagblad* van 20 september 2002 werd deze conclusie overigens onderschreven door directeuren van exporterende bedrijven, die stelden dat de loonkosten het probleem helemaal niet zijn: 'Als de Nederlandse export terugloopt, zoals het CPB stelt, ligt dat eerder aan een verminderde vraag door de economische teruggang

in Europa, dan aan hogere loonkosten en een verminderde arbeidsproductiviteit', zegt bijvoorbeeld de directeur van Aalberts Industries.

Loonmatiging goed voor de export? Het tegendeel is volgens Kleinknecht en Naastepad het geval: 'Loonmatiging leidt (...) tot een vicieuze cirkel van daling van arbeidsproductiviteitsgroei, verlies van concurrentiekracht door (a) erosie van kostenvoordeel en (b) verlies van technologische voorsprong, gevolgd door een roep om nog meer loonmatiging en lastenverlichting.' Als alternatief zien zij meer investeringen in onderzoek en ontwikkeling en het sneller invoeren van arbeidsbesparende procestechnologie, waarbij dreigende werkloosheid wordt beantwoord met arbeidsduurverkorting. In plaats van voortgaande loonmatiging pleiten zij daarom voor meer investeringen in onderwijs en de publieke kennisinfrastructuur én voor een selectievere werving van buitenlandse investeringen. Deze voorstellen, die haaks staan op het huidige beleid, laten zien dat een andere economische politiek wel degelijk mogelijk is.